

תנחום גולד

"כל דאליס גבר" ודין ממון המוטל בספק (לד, ב)

- א. פתיחה – המקור בגמרא
- ב. הכרעות בית דין בדיני ספקות ממון
- ג. מתי אומרים כל דאליס גבר?
- ד. מה ההבדל בין דינו של רב נחמן לשניים אוחזים בטלית
 1. שיטת ר"ח ע"פ הרמב"ן – מוחזקות כמבררת האמת
 2. שיטת הרשב"ם – חוסר רצון לדון בהנהגה
 3. שיטת הר"י מיגש – מוחזקות של הנהגה
 4. שיטת הרשב"א – איכא למיקם עלה
 5. שיטת ריב"א
- ה. כיצד בית דין יכול להסתלק מלדון?
- ו. סיכום שיטות הראשונים

א. פתיחה – המקור בגמרא

אומרת הגמרא (בבא בתרא לד, ב – לה, ב) :

ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי, האי אמר דידי היא והאי אמר דידי היא, אתא חד מינייהו לבי דינא ואמר: תיפסוה אדמייתנא סהדי דדידי היא, תפסינן או לא תפסינן? רב הונא אמר: תפסינן, רב יהודה אמר: לא תפסינן.

אזל ולא אשכח סהדי, אמר להו: אפקוה וכל דאליס גבר. מפקינן או לא מפקינן? רב יהודה אמר: לא מפקינן, רב פפא אמר: מפקינן. והלכתא: לא תפסינן, והיכא דתפס – לא מפקינן.

זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי – אמר רב נחמן: כל דאליס גבר. ומאי שנא משני שטרות היוצאין ביום אחד, דרב אמר: יחלוקו, ושמואל אמר: שודא דדייני? התם ליכא למיקם עלה דמילתא, הכא איכא למיקם עלה דמילתא.

"כל דאלים גבר" ודין ממון המוטל בספק

ומאי שנא מהא דתנן: המחליף פרה בחמור וילדה, וכן המוכר שפחתו וילדה, זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה – יחלוקו? התם – להאי אית ליה דררא דממונא, ולהוא אית ליה דררא דממונא, הכא – אי דמר לא דמר, ואי דמר לא דמר.

ב. הכרעות בית דין בדיני ספקות ממון

ניתן לומר שבגדול יש לבית דין שני תפקידים:

- א. **בירור האמת** – דהיינו שאיפה לצדק הגמור ע"י ראיות ברורות או עדים.
 - ב. **הנהגת החברה** – קביעת נורמות התנהגות במקרים שאי אפשר לדעת את האמת.
- ניתן לבאר את כל דיני ממון המוטל בספק ע"פ חלוקה זו של שני התפקידים. כלומר, בכל מקרה צריך לשאול דבר ראשון איזה מטרה מנסה בית דין להשיג בהכרעתו, האם הוא שואף לבירור או שמא רק להנהגה.
- הגמרא אצלינו ובבבא מציעה עוסקת במקרים שונים של ממון המוטל בספק – דהיינו שאין דרך שבית דין יכול להכריע בצורה ברורה (עדים וראיות) – ובכל זאת הגמרא מביאה הכרעה אחרת של בית דין בכל מקרה:

- א. **חלוקה** – שניים אוחזים בטלית (בבא מציעא ב, א), המחליף פרה בחמור (בבא בתרא לה, א), שור שנגח פרה (בבא קמא מו, א לדעת סומכוס)
- ב. **המוציא מחבירו עליו הראיה** – שור שנגח פרה (בבא קמא מו, א לדעת חכמים)
- ג. **יהא מונח עד שיבוא אליהו** – שניים שהפקידו אצל אחד (בבא מציעא ג, א)
- ד. **שודא דדייני** – שני שטרות היוצאים ביום אחד (בבא בתרא לה, א לשיטת שמואל)
- ה. **כל דאלים גבר** – ההוא ארבא (בבא בתרא לד, ב)

נעיין בשיטות הראשונים בדיני הספקות ונבחן איזה הכרעות הם מצד הבירור ואיזה מצד ההנהגה, ומה הם הכללים בהם יחול כל אחד מההכרעות הללו, כאשר עיקר המוקד שלנו היא בבירור דברי רב נחמן מתי אומרים 'כל דאלים גבר'?

ג. מתי אומרים כל דאלים גבר?

הגמרא אצלינו פותחת בבירור היחסים שבין כל דאלים / שודא דדייני / יחלוקו, ומגבילה בעקבות כך את דין כל דאלים בשני כללים:

ומאי שנא משני שטרות היוצאין ביום אחד, דרב אמר: יחלוקו, ושמואל אמר: שודא דדייני?

התם ליכא למיקם עלה דמילתא, הכא איכא למיקם עלה דמילתא.

ומאי שנא מהא דתנן : המחליף פרה בחמור וילדה, וכן המוכר שפחתו וילדה, זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה - יחלוקו?
 התם – להאי אית ליה דררא דממונא, ולההוא אית ליה דררא דממונא,
 הכא – אי דמר לא דמר, ואי דמר לא דמר.

הגמרא מקשה משתי סוגיות שגם בהם לכאורה אין ראיות שבהם ניתן להכריע את הדין ובכל זאת לא אמרינן בהם כל דאליס. מתירוצי הגמרא עולים שני גדרים לדין כל דאליס :

א. **איכא למיקם עליה דמילתא** – כלומר שיש אפשרות שבעתיד יתגלו ראיות או עדים חדשים.

ב. **ליתא דררא דממונא** – דהיינו שאין לשניהם זיקה שווה לממון.

בגדר של דררא דממונא נאמרו מספר פירושים. **רש"י** בבבא מציעא (ב, ב) מסביר שהכוונה לחסרון שמגיע לאחד מן הצדדים, דהיינו שההבדל בין דיני מציאה לדין מכירה הוא שבמציאה אין אדם יוצא מופסד אלא רק לא מורווח, משא"כ במכירה שיתכן יוצא מופסד ויש דררא דממונא. **התוספות** אצלנו (לה, ב ד"ה "דררא") מבאר שדררא דממונא הוא **ספק אובייקטיבי** שקיים גם אצל בית דין עצמו (שכן אף אחד לא יודע מתי ילדה הפרה) לעומת מקום שהספק מתעורר רק מכח טענות העדים אבל אין ספק מציאותי. **ריב"א** מבאר שכוונת הגמרא ב"אי למר לא למר" הוא, שיש להבדיל בין מקרים שבהם יתכן ושני הצדדים צודקים ולשניהם יש בעלות מסוימת בממון (הגביהו ביחד וכד'), לבין מקרים שאי אפשר לתת לשניהם זיקה על הממון (ליתא דררא דממונא) דהיינו שהממון שייך בודאי רק לאחד מן הצדדים.¹

¹ מהגמרא בבא מציעא ג, א משמע יותר כהבהנת ריב"א שהביטוי של דררא דממונא יסודו בשאלה האם יתכן שהממון שייך לשניהם (כמו במציאה שיתכן והגביהו ביחד) משא"כ במכירה שאין דררא דממונא כיוון שבדאי אין הממון שייך לשניהם. הקושי בהבנה זו הוא מכך שסוגייתנו אומרת שבמחליף פרה בחמור יש דררא דממונא לשני הצדדים. **הרשב"א** מתרץ שמדובר בשימוש כפול לאותו ביטוי. אולם לפירוש הריב"א הדברים עולים יפה שכן למרות שאי אפשר שהחלוקה תהיה אמת, בכל זאת אי אפשר להאשים אחד מן הצדדים ברמאות וממילא כ"א זוכה בזיקה לממון. בהמשך נרחיב בשיטת הרשב"א וריב"א סביב נקודה זו. להלן נראה שמדובר בשני כללים אלא שהם נמצאים ביסוד מחלוקת הראשונים בבירור כל דיני ממון המוטל בספק.

ד. מה ההבדל בין דינו של רב נחמן לשניים אוחזים בטלית

נעייך בגמרא בבבא מציעא ב, א – ג, א :

משנה : שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו...

משנה : שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר שלי מאתים וזה אומר שלי מאתים נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר **יהא מונח עד שיבא אליהו**, אמר רבי יוסי: אם כן מה הפסיד הרמאי אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו.

הראשונים מתקשים בשאלה למה הגמרא אצלנו לא מקשה מהסוגיא היסודית ביותר של דיני ספקות של שנים אוחזים בטלית, שם לא אומרים 'כל דאליס' אלא 'יחלוקו' ע"י שבועה. בניסיון לברר ולתרוץ שאלה יסודית זו נצרכים הראשונים להציג שיטה כללית לכל דיני ממון המוטל בספק.

נזכיר שוב בקצרה את המושגים שבהם נשתמש :

- א. **אחיזה בממון** – הממון תפוס מבחינה פיזית אצל אדם מסוים.
- ב. **איכא למיקם / ליכא למיקם** – האם יש סיכוי שהאמת תתברר בעתיד או לא.
- ג. **איכא רמאי / ליכא רמאי** – האם יתכן שחלוקת הממון בין בעלי הדין היא ודאי שקר או לא.
- ד. **איכא דרא / ליכא דרא** – האם הספק על הבעלות בממון הוא אוביקטיבי (איכא) או רק נובע מטענות בעלי הדין (ליכא).²

1. שיטת ר"ח ע"פ הרמב"ן – מוחזקות כמבררת האמת

ר"ת בתוספות (לד, ב ד"ה "ההוא") מביא את ר"ח, שמסביר שההבדל היסודי בין שתי הסוגיות נובע משאלת המוחזקות, דהיינו שבישניים אוחזים, חולקין מכיוון ששניהם אוחזים בפועל בטלית:³

דכיון ששניהם מוחזקים אין לנו להניח שיגזול האחד לחבירו דחשיב **כאילו** **אנו ידועין** שיש לשניהן חלק בה שכל דבר יש להעמיד בחזקת מי שהוא בידו.

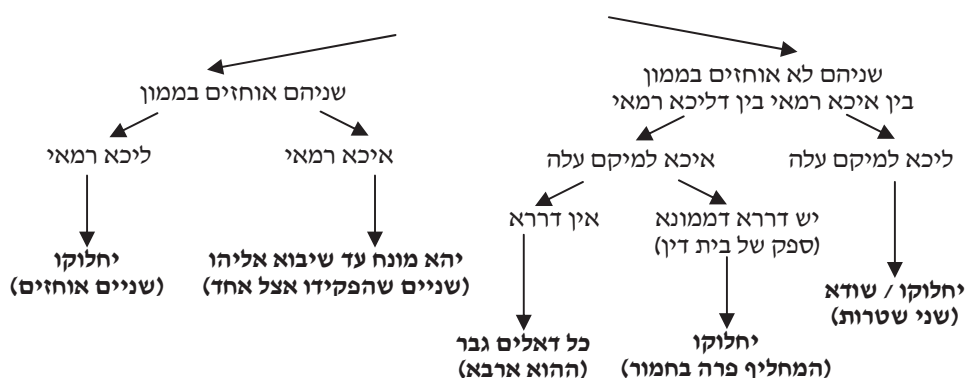
² כחסבר התוספות שהבאנו לעיל, אנחנו נשתמש בהבנה הזו לכל הראשונים למרות שכפי שראינו קיים מחלוקת בהבנת המושג.

³ ובלשון הגמרא בבבא מציעא ב, ב "התם דלא תפסי תרוייהו... הכא דתפסו תרוייהו..."

כלומר שחזקת 'מה שתחת יד אדם שלו' מבררת לנו שכל מה שנמצא תחת רשותו של אדם שייכת לו (כיוון שאין מחזיקין אדם כשר מישראל כגזלן) וממילא דבר זה **מברר** לנו שהטלית שייכת לשניהם.

הרמב"ן מאריך לבאר את הפסק שבכל אחד מהמקרים על פי הבנה זו, ונראה לבאר חלוקה זו ע"פ שני התפקידים של בית דין שהזכרנו לעיל:

תרשים שיטת ר"ח (ע"פ הרמב"ן):

נראה לבאר שלשיטת ר"ח החלוקה הבסיסית מתחילה דווקא בשאלת המוחזקות. שכן דווקא במוחזקות אמרינן שהחזקה **מבררת**, שכן רק אז יש לבית דין את הכלים לברר, ומכיוון שהמטרה של בית דין היא ברור ולא רק הנהגה ממילא חשוב מאוד שהבירור הזה יהיה הגיוני (ליכא רמאי). אולם, אם הבירור אינו הגיוני (איכא רמאי), כיוון שבכל זאת בית דין חפצים בבירור ולא בהנהגה בית דין נאלצים להקפיד את המצב עד שיתברר הדין ע"י אליהו. לעומת זאת, במקרים שאין מוחזקות, ממילא אין יכולת לבית דין לברר את האמת והוא מראש פונה לכיוון של מציאת הנהגה ראויה. מכיוון שמדובר רק בהנהגה אין שום צורך שהנהגה זו תהיה הגיונית ולכן לא משנה אם איכא רמאי או לא.

בתוך מישור ה**הנהגות** (דהיינו כשאין מוחזק בממון) הרמב"ן מבחין בין שני סוגי ההנהגה:

- א. **הסתלקות** – בית דין נמנע בכלל מלדון ולהכנס למשפט שאי אפשר יהיה להכריע בו.
- ב. **התערבות** – בית דין לא יכול להסתלק מלדון, ולכן מנהיג פסק של חלוקה ל'צמצום נזקים' אצל בעל הממון, או לדעת שמואל 'שודא דדיינא' היכא שאין סיכוי שבעתיד יתגלו ראיות חדשות (ליכא למיקם).

"כל דאליס גבר" ודין ממון המוטל בספק

היוצא לדעת הר"ח, שבית דין לא יכולים לדון ונאלצים להסתלק ולומר 'כל דאליס גבר' רק כשיש תרתי לריעותא:

- א. **איכא למיקם** – העובדה שבעתיד עלולים להתגלות ראיות חדשות נותנים לבית דין את הצידוק המוסרי שלא לדון כרגע.
- ב. **ליכא דררא דממונא** – במקום שהספק הוא אובייקטיבי ולא ידוע אף לבעלי הדין מה קרה בית דין לא יכול להחליט שלא להתערב מכיוון שהספק כבר קיים אצל בית דין (לשון התוספות) ולא נובע מטענות בעלי הדין, ולכן בית דין יכולים להשתמש בדררא דממונא ככלי לפסיקת הדין.

2. שיטת הרשב"ם – חוסר רצון לדון בהנהגה

רשב"ם מסכים עקרונית לחלוקה של ר"ח בין מוחזק ללא מוחזק אולם הוא מבאר בסוגיא שאין שני קריטריונים לדון כל דאליס גבר, אלא רק קריטריון אחד של ליכא למיקם עלה. קושיית הגמרא ממחליף פרה בחמור היתה משום שבהוה אמינא היא חשבה שבמקרה כזה איכא למיקם עלה וממילא קשה לרב נחמן. הגמרא מתרצת שכיוון שיש לשני הצדדים דררא דממונא אי אפשר יהיה לברר הספק ודינו כמי שליכא למיקם עלה.

תרשים שיטת הרשב"ם⁴

⁴ לא מצאתי ברשב"ם התיחסות מפורשת לדרך שבו הוא פותר את סוגיית שניים שהפקידו אצל אחד ולכן החלטתי לא לנחש.

⁵ השימוש כאן במושג איכא רמאי וליכא רמאי הוא ע"פ לשון הרמב"ן, אבל אין הכוונה לרמאי במישור של שקרן אלא במישור של האם מדובר באמת אפשרי או ודאי לא אמת.

לפי רשב"ם יש הבדל עקרוני בין 'שודא' ו'יחלוקו', לכל דאלים. 'שודא' ו'יחלוקו' הן הנהגות, ואילו כל דאלים גבר הוא **הסתלקות מהכרעה**. כלומר שבאופן עקרוני בית דין יכול לדון, אולם מעדיף לדחות את הדין למועד מאוחר יותר כיוון שיתכן שיבואו עדים ויכריעו את הדין. במילים אחרות לדעת רשב"ם כל דאלים גבר הוא חזרה למצב 'חוק הגיונגל'. סיבת ההסתלקות לדעת רשב"ם היא כדי שלא יבואו לידי עיוות הדין, כלומר למנוע מעין זילותא של בית דין.

ניתן לומר שההבדל בין הרמב"ן לרשב"ם בהבנת דין כל דאלים נובע מכך שהרמב"ן תפס שלבית דין אין את הזכות לחמוק מהכרעה בדין מסוים. עליו לפסוק בדין שעומד מולו או ע"י הנהגה או ע"י בירור, ודין כל דאלים חל במקום שבית דין אינו יכול להכריע. לעומתו רשב"ם הבין שישנם מקרים בהם בית דין יכול לדחות את פסיקת הדין בכדי למנוע פגיעה בבית דין כלומר שדין כל דאלים חל במקום שבית דין לא רוצה להכריע.

הקושי העיקרי בשיטת רשב"ם הוא הדוחק שבלשון הגמרא בהסבר שלו "הא איכא דררא דממונא הא ליכא וכו'", שבו הוא נאלץ להסביר שהגמרא חוזרת על אותו קריטריון של ליכא למיקם עלה. את שאר המקרים נראה שרשב"ם יבאר בדומה לר"ח.

3. שיטת הר"י מיגש – מוחזקות של הנהגה

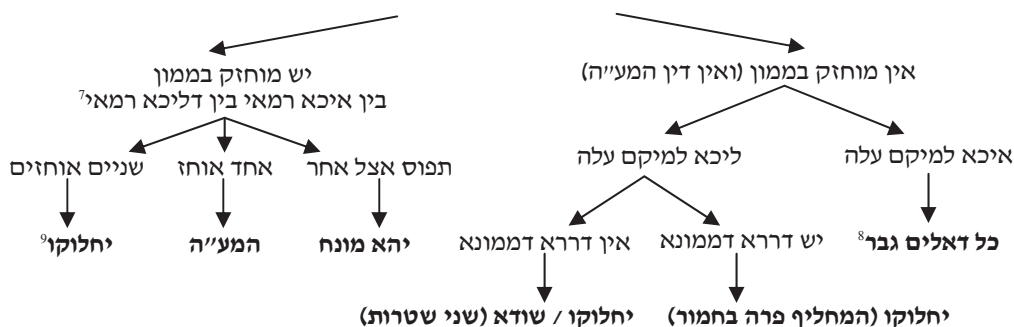
גם הר"י מיגש בדומה לר"ח מסביר את החלוקה בין הסוגיות בבבא בתרא לסוגיא בבבא מציעא סביב שאלת המוחזקות.

בשנים אוחזין יש מוחזקות של שני הצדדים ולכן בית דין פוסק שמדיני המוציא מחבירו עליו הראיה, אין כח ביד אחד מהם להוציא מהשני (חשוב להדגיש שאין כאן הכרעה של בירור הדין כמו שר"ת מדגיש אלא הנהגה לפיה משאירים את הממון במצב הקיים), אולם אם הממון נמצא כבר בחזקת אחד מבעלי הדין או אפילו בחזקת אדם אחר (כשניים שהפקידו אצל אחד) אי אפשר להוציא מידו (מדין המע"ה) וממילא יהיה מונח עד שיבוא אליהו. לעומת זאת הסוגיא בבבא בתרא עוסקת במקרה שאי אפשר לבית דין לעשות הנהגה כזו, שכן אין מוחזקות, ממילא בית דין צריך להתערב ולהכריע כיצד לפעול.

רב נחמן מחדש שלפעמים בית דין יחליט שלא להתערב בכדי שבינתיים מישהו יבוא ויתפוס את הממון והדין יתברר מעצמו.⁶

⁶ מהלך הגמרא ע"פ הר"י מיגש הוא: הגמרא מקשה על דינו של רב נחמן מדין שני שטרות שם לא אומרים כל דאלים, ומחלקת בין היכא דאיכא למיקם להיכא דליכא למיקם. לאחר מכן הגמרא מקשה על הדין של שמואל שפסק שצריך לעשות שודא דדייני, מאי שנא ממחליף פרה בחמור שם לכ"ע יחלוקו ועל זה מתרצת הגמרא ששאלת שודא או יחלוקו תלויה בשאלה האם יש דררא או אין דררא דממונא. הרשב"א דוחה במפורש את ההסבר שהגמרא מקשה על שמואל. חשוב לשים לב שהר"י מיגש מסביר את הקושיא השניה מדין מחליף פרה בחמור כקושיא על שיטת שמואל של שודא דדייני ולא כקושיא על רב נחמן

תרשים שיטת הר"י מיגש

נראה לבאר לדעת הר"י מיגש שבכל המקרים הנ"ל אין בית דין מנסה להגיע לידי בירור, אלא מראש מנסה רק להגיע לידי הנהגה, ממילא אין זה משנה כלל אם ליכא רמאי או איכא רמאי.

במחלוקת סומכוס וחכמים הוכרע שההנהגה הראויה ביותר היא המע"ה, דהיינו להשאיר את הממון במקום שבו הוא נמצא, אך מכיוון שכלל זה אפשרי רק במקום שיש מוחזק נחלקו האמוראים מה יהיה הדין במקרים שאין מוחזק. רב נחמן חידש שההנהגה הראויה ביותר הוא פשוט לא לעשות דבר עד שמישהו יתפוס ואז בית דין יוכל להכריע ע"פ הכלל שקבעו חכמים – המע"ה.

הגמרא מגבילה דין זה רק במקום שיש סיכוי שהאמת עלולה להתברר בעתיד ולכן בית דין רשאי להסתלק מהדין לזמן קצר עד שמישהו יתפוס ויכפה על בית דין את ההנהגה של המע"ה. אך במקום שליכא למיקם עליה, בית דין איננו רשאי מבחינה מוסרית להסתלק אפילו לזמן קצר מהדין ועליו להכריע בו מיד. ממילא החלוקה הפשוטה ביותר במקרה כזה תהיה יחלוקו (וכך סובר רב בכהאי גוונא) אולם שמואל חידש שבמקום שאין דררא דממונא בית דין לא כפוף לחלוקה, שודאי לא תכוון לאמת, ויכול הוא לפעול ע"פ שיקול דעתו (שודא דדינא).

(רוב הראשונים חלוקים על הבנה זו), ולכן יוצא שגם דין זה חשיב כדין דליכא למיקם עלה כמו שני שטרות (הרשב"ם לעיל מבין שזו מסקנת הגמרא ולא ההוה אמינא שלה).

⁷ ראה הערה 3.

⁸ שכן בית דין מסתלקין עד שמישהו יתפוס ויברר בעצמו את הדין מדיני המע"ה.

⁹ החלוקה בין איכא רמאי וליכא רמאי נדחת מן הגמרא בבבא מציעא ע"י ר' יוחנן שמשביר שהתקינו שבועה רק בכדי שלא יהיה כל אחד תופס בממון חבירו.

הר"י מיגש נוקט כדרך ביניים בין הרמב"ן לרשב"ם, שכן הוא מודה לרשב"ם שיש אפשרות לבית דין להסתלק מפסיקה, אולם סובר שזה רק קודם שהתחילו בדין, שכן לאחר שהדין כבר החל בית דין חייבים לפסוק.

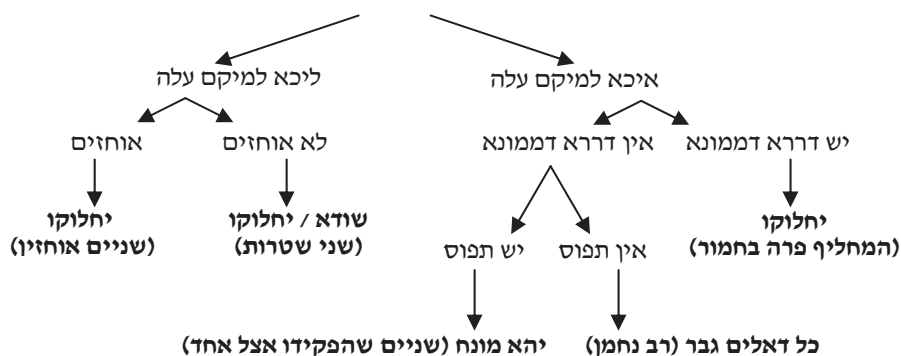
עוד יוצא לפי הר"י מיגש שבכדי להגיע לדין כל דאלים מספיק הקריטריון של **איכא למיקם** בכדי להצדיק את ההסתלקות של בית דין, ומושג ההסתלקות כולל בתוכו גם את דין המוציא מחבירו עליו הראיה (במקום שיש מוחזק או ששניהם מוחזקים) וגם את דין כל דאלים במקרה שאין כלל מוחזק.

4. שיטת הרשב"א – איכא למיקם עלה

הרשב"א מביא בתחילה את הסברו של ר"ח לסוגיא, אבל מוסיף שאין צורך לחילוק שלו בין מוחזק ללא מוחזק, שכן ניתן להסביר שהחלוקה היסודית בין הסוגיא אצלנו לסוגיא בבבא מציעא היא סביב הנקודה של איכא למיקם עלה או ליכא למיקם עלה, כפי שהגמרא אומרת אצלנו. כלומר, הסיבה שלא אומרים כל דאלים גבר ב'שנים אוחזין' היא משום שמקרה כזה מוגדר כליכא למיקם עלה. לפי דבריו קיים קריטריון אחד לדין כל דאלים והוא שאלת איכא למיקם עלה (כפי שהבין הר"י מיגש), אך מכיוון שברישא של דבריו הוא ביאר את היחס בין הסוגיות כמו הרמב"ן (שהכל תלוי במוחזקות) ננסה לבנות את מה שיוצא מההבנה הזו בגמרא.

הקושי שבפירוש המחודש של הרשב"א בגמרא הוא למה הגמרא בוחרת להקשות מדין שני שטרות בו נחלקו אמוראים ולא קושיא יסודית יותר מדין שניים אוחזים (משנת תנאים). עוד קשה מה שחידש הרשב"א שדין שניים אוחזים הוא נדון כמקרה דליכא למיקם עלה (לשאר הראשונים שלא תירצו כן היה ברור שגם שם איכא למיקם). נראה שהרשב"א הבין שכיוון שמדובר בארוע חד פעמי שחל ברגע אחד (תפיסת שטר) אם לא באו עדים עד עתה אמרינן שגם בעתיד הדבר לא יתברר, משא"כ במקרה ש"זה אומר של אבותי וכו'" שיתכן מאוד שבעתיד ימצאו עדים.

תרשים שיטת הרשב"א

נראה לבאר שלדעת הרשב"א החלוקה בין 'בירור' ל'הנהגה' תלויה בשאלה האם איכא למיקם עלה או לא. כלומר, שכל עוד בית דין חושב שיש סיכוי שהוא יוכל לברר את האמת הוא יעדיף להסתלק ולדחות את הדין עד שיתגלו ראיות חדשות, ורק כשברור דליכא למיקם עלה הוא נאלץ לעבור למישור ההנהגה. אך מכיוון שמדובר רק במישור של הנהגה אין כח לבית דין להוציא ממון מאדם המוחזק בו בהנהגה ולכן שניהם יחלוקו, ורק כאשר אין מוחזקות בית דין יפעל ע"פ שודא דדייני. כאשר יתכן שיתברר בעתיד ראיות חדשות (איכא למיקם), בית דין מסתלק מהכרעה ואומר כל דאליס אולם היכא שיש תפוס לא נוציא ממון מהתפוס להעמידו בדין כל דאליס.

אולם, כאשר יש דררא דממונא לא אומרים דין כל דאליס וצריך עיון מדוע. ניתן להסביר דין זה ע"פ הסברות שמביא הרא"ש¹⁰ בריש בבא מציעא לדין כל דאליס גבר – שכן כל שלוש הסברות שהרא"ש מעלה שם לא שייכות היכא דיש דררא דממונא, וממילא מובן למה בית דין נצרכים שם להנהגה של חלוקה.

¹⁰ לקמן נביא את דברי הרא"ש ונדון בהם בקצרה.

5. שיטת ריב"א

החלוקה הבסיסית לדעת ריב"א היא כאמור בשאלת איכא רמאי וליכא רמאי. הגמרא בבבא בתרא לא מזכירה את שניים או חזין שכן שם יתכן והחלוקה היא אמת, ולכן היא מתמודדת רק עם סוגיות שבהם ודאי לא יהיה אמת בחלוקה.

הגמרא מקשה בתחילה מדין שני שטרות כיוון שעדיין לא היה ברור לה שהחלוקה היא בין היכא דאיכא רמאי לליכא רמאי, ומביאה חילוק נקודתי בין היכא דאיכא למיקם להיכא דליכא. הגמרא חוזרת ומקשה על תירוץ זה מדין המחליף פרה בחמור ששם איכא למיקם ובכל זאת חולקים ולא אומרים כל דאלים. מכאן הגמרא מגיעה לתירוץ העיקרי שיש הבדל בין מקרה שיש ודאי רמאי (אי למר לא למר) להיכא שאין רמאי (ויש דררא דממונא לשניהם והספק הוא אוביקטיבי במציאות מה קרה).¹¹ ריב"א מוסיף ולמד מהגמרא בבבא מציעא (ז, א) העוסקת בשנים שאוחזים בשטר חוב וכל אחד טוען בעלות עליו, שאע"ג שודאי איכא רמאי (שהשטר שייך רק לאחד מהם) אמרינן 'יחלוקו' כיוון דמוחזקין.¹²

¹¹ ע"פ עיקרון זה אפשר לתרץ קושיא שהקשה הרמב"ן בסוגיית אגן אחתינן – הקשה הרמב"ן למה אמרינן שם כל דאלים הרי שם אין הדין הולך להתברר כיוון שיש עדים גם לזה וגם לזה (ואין עדיפות למה עדים על פני שני עדים). הנמוק"י שם מתרץ בדוחק שכיוון שיוכל להביא עדי הזמה חשיב כעתיד להתברר אולם לפי הגדר של ריב"א לא צריך לתירוץ הזה שכן מספיק העובדה שיש שם ודאי רמאי.

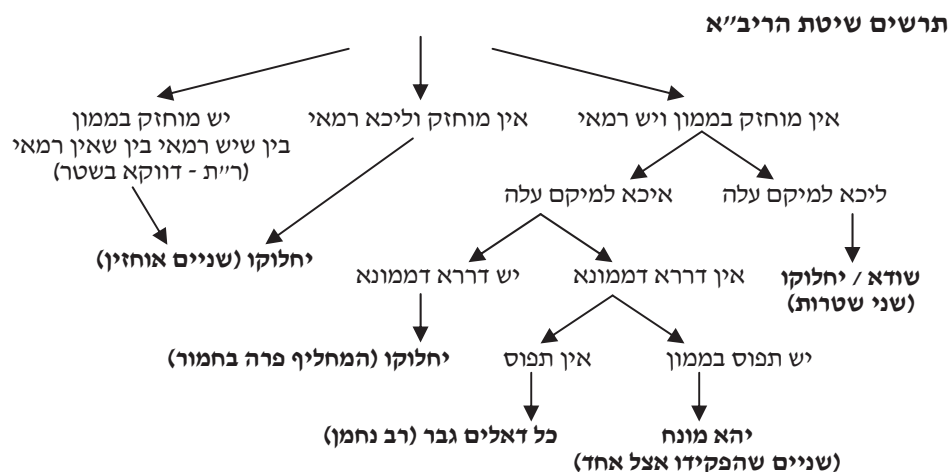
¹² התוספות מקשה מספר קושיות על שיטת ריב"א. נביא אותן ואת התירוצים עליהן:

- א. איך מ"ד 'אם תפס מפקינן', יסביר את הדין של יהא מונח עד שיבוא אליהו? אפשר לתרץ שיש הבדל בין תפיסה של בית דין לתפיסה של שלישי, כלומר שדווקא כשבית דין תופס נחלקו בשאלה האם יש להם הסמכות להוציא שכן אין זו התערבות אלא סילוק דבר מרשותם, משא"כ בחפץ שהופקד אצל שלישי שם לכ"ע בית דין לא יתערב.
- ב. החלוקה בין איכא רמאי לליכא רמאי היא רק אליבא דר"י, אבל אליבא דרבנן שהלכה כמותם החלוקה היא רק בין היכא שיתכן שהחלוקה אמת לבין היכא שלא יתכן שהחלוקה אמת, ואילו בארבע יתכן והחלוקה היא אמת!

הרמב"ן מסביר שמדובר היכא שטוען שבנה את הספינה או שירש אותה מאבותיו אבל אם רק טען דידי היא באמת נחלקו כמו גבי שניים או חזים (אפילו שלא או חזים בפועל).

- א. הגמרא בבבא מציעא הסבירה שר' יוסי סובר שאמרינן יהא מונח כיוון דאיכא רמאי, ולמה נאמר שרב נחמן חולק וסובר שכה"ג אמרינן כל דאלים: מסביר הרמב"ן שעקרונית אין הבדל בין דין יהא מונח לכל דאלים גבר, שכן בשניהם יש הסתלקות של בית דין וכל ההבדל נובע מהמקום שבו הממון נמצא.
- ב. איך ריב"א אומר שמוחזקות מהני גם היכא דאיכא רמאי שהרי אם כן הגמרא יכלה לתרץ כך את הקושיא.

תוספות מתרץ שכנראה דווקא לגבי שטרות מהני מוחזקות היכא דאיכא רמאי, משא"כ בטלית.

נראה לבאר שלדעת ריב"א בכל מקרה שיש ספק ממוני בית דין מחפשים הנהגה, אולם יש מקרים בהם אין לבית דין את הכלים לעשות הנהגה וממילא הוא יעדיף במקרים כאלו להסתלק מן הדין ולהשאיר את הממון במקום שבו הוא מונח. לכן עקרונית אין הבדל בין דין כל דאליס לדין יהא מונח, שכן בשניהם בית דין מסתלק ומשאיר את הממון במקום שבו הוא נמצא. ממילא במקום שבו שניהם מוחזקים הנהגה הפשוטה ביותר במקרה כזה תהיה חלוקה, וכיוון שבית דין לא צריך לפעול אקטיבית ניתן לחלוק גם במקרה שברור שיש שקר, אולם במקום שאין מוחזקות ויש רמאי בית דין נמצא בבעיה שכן מצד אחד כל הנהגה תהיה אקטיבית ומצד שני אין היא רוצה לפעול ולעשות מעשה אקטיבי שיש בו ודאי שקר. בליכא למיקם עלה כיוון שהאמת לעולם לא תתברר בית דין נאלצים לנהיג הנהגה שיש בה מן השקר שיחלוקו אולם במקום שאיכא למיקם בית דין מרשה לעצמו להסתלק מן הדין אלא אם כן יש דררא דממונא, שכן כפי שכבר ביארנו ברמב"ן בית דין לא יכול להסתלק מספק שמונח כבר לפניהם.

הקונטרסי שיעורים מסביר שהיכא שמוחזקין החלוקה אינה נובעת מדין ממון המוטל בספק אלא מדין המע"ה. משא"כ כשאין מוחזק, אז בית דין פוסקים שמדין ממון המוטל בספק היכא דליכא רמאי אפשר לחלוק הממון.

אבן האזל מסביר בדעת ריב"א שכל דאליס גבר ויהא מונח אינם הסתלקויות של בית דין אלא הנהגות של בית דין, ומכיוון שמדובר בהנהגה גרועה בית דין מעדיפים קודם לחפש הנהגות טובות יותר (חלוקה). רק היכא דאיכא רמאי וברור שהנהגת החלוקה תהיה עוד יותר גרועה מכל דאליס, מנהיגין בית דין את כל דאליס או יהא מונח.

לפי ריב"א אמרינן כל דאליס רק כאשר: **א.** יש רמאי. **ב.** ליכא למיקם עלה. **ג.** אין דררא דממונא. **ד.** אין מוחזק.

ה. כיצד בית דין יכול להסתלק מלדון?

דין כל דאלים גבר הוא דין מיוחד בכך שבית דין הוא פסיבי ואינו פועל בו – והשאלה הנשאלת היא למה דווקא כאן בית דין מחליטים שלא לקחת חלק פעיל בדרך ההכרעה של הדין. ע"פ מה שביארנו לעיל ניתן להציע שתי אפשרויות:

א. בית דין לא רוצה להתערב – מרשב"ם משמע שהיסוד של כל דאלים הוא הסתלקות של בית דין מחשש לעיוות הדין. דהיינו שבמקרה שבית דין לא יכול להגיע לאמת ויש אפשרות שהאמת הזאת תתגלה בעתיד בית דין מעדיפים לדחות את הדיון במשפט הזה לזמן שבו יתגלו ממצאים חדשים ובינתיים כיוון שבית דין לא עושים דבר ממילא חל חוק הג'ונגל.

הרא"ש¹³ מסביר שאמנם בית דין לא רוצים לפעול מחשש לעיוות הדין אך יש גם סברא בדין כל דאלים ולא מדובר בחזרה גמורה לחוק הג'ונגל. הרא"ש מונה שלוש סברות:

1. כיוון דכל דאלים הוא גם בראיות מסתמא הבעלים האמיתיים יותר קרובים לראיות.
2. הבעלים האמיתיים יהיו מוכנים יותר למסור נפשם עבור הממון שלהם.
3. הרמאי חושש שמא בעתיד יבואו עדים ויתגלה שיקרו.

בשו"ת הרא"ש¹⁴ הוא מביא נפקא מינה להבנה הזו שלא מדובר בהכרעה אלא בהנהגה בלבד בכך שיכול השני להשביעו על הממון שתפס.

ב. בית דין לא יכול להתערב – משיטת הרמב"ן בר"ח משמע שהסיבה שבית דין לא מתערב איננה משום שהוא אינו רוצה אלא משום שאין לו את הכלים המשפטיים לעשות כן, דהיינו שבכדי שבית דין יוכלו לפסוק דין הם זקוקים לכלים משפטיים כלשהם (חזקה, עדים וכד'), אולם כאשר אין לשני הצדדים שום כלי משפטי שעומד לטובתם לבית דין אין הסמכות לפעול וממילא הדין חוזר לכל דאלים גבר.

גם מהר"י מיגש משמע כאפשרות הזאת שכן כפי שראינו הוא מבין שסיבת ההסתלקות של בית דין היא בכדי שתיווצר מציאות של מוחזק וממילא יהיו לבית דין הכלים לדון.

¹³ במשנה למלך מובא בשם תרוה"ד שע"פ סברות אלו נלמד שאם הספק הממוני תלוי במחלוקת ראשוני, ממילא כיוון שהסברות הללו של הרא"ש לא שייכים, לא אמרינן כה"ג כל דאלים.

¹⁴ יש אחרונים שניסו לדייק מכך שהוא מציע סברות לדין כל דאלים, שהוא סבור שמדובר בהכרעה ולא בהסתלקות, אולם מהתשובות מפורש שמדובר בהסתלקות, אלא רק בהסתלקות שיש לה צידוק מוסרי או שכלי.

ו. סיכום שיטות הראשונים

לסיכום מצינו שלוש אפשרויות להסביר את ההבדל בין הסוגיא שלנו לדין שניים אוחזים :

- א. **מוחזקות** – ר"ח מסביר שההבדל היסודי בין שתי הסוגיות נובע מכך שבטלית שניהם אוחזים משא"כ הכא שאין מוחזק. הגמרא אצלינו מציגה שני מקרים נוספים שאין בהם מוחזק ומביאה את החילוקים הפנימיים בין היכא דליכא למיקם / איכא למיקם, יש דררא דממונא / אין דררא דממונא.
- ב. **היכולת לברר בעתיד (איכא למיקם)** – הרשב"א מביא שהסיבה שהגמרא לא הקשתה מדין שניים אוחזים היא משום שבשניים אוחזין ליכא למיקם עליה דמילתא.
- ג. **היכולת לכוון לאמת (איכא רמאי)** – ריב"א מתרץ שהגמרא לא הקשתה כיוון שדין כל דאליס גבר נאמר רק היכא דאיכא ודאי רמאי, משא"כ בשניים אוחזים שיתכן והגביחו את הטלית ביחד. במקרה כזה אפילו אין שניהם אוחזים בו חולקים בשבועה.

כמו כן מצינו מחלוקת בתנאים הנצרכים לדין כל דאליס גבר :

- א. **ר"ח (ע"פ רמב"ן) : א.** אין מוחזק. **ב.** איכא למיקם. **ג.** אין דררא.
- ב. **שיטת הר"י מיגש : א.** אין מוחזק. **ב.** איכא למיקם.
- ג. **שיטת הרשב"א : א.** איכא למיקם. **ב.** אין דררא דממונא. **ג.** אין תפוס.
- ד. **שיטת ריב"א : א.** אין מוחזק (תוספות – אפילו יש מוחזק חוץ מבשטר). **ב.** יש רמאי. **ג.** איכא למיקם. **ד.** אין דררא דממונא. **ה.** אין תפוס אחר.

יתכן ויסוד המחלוקת בין הראשונים הוא בשאלה מהי ההנהגה הראויה ביותר לממון המוטל בספק :

לר"ח ולריב"א ההנהגה הראויה ביותר הוא **חלוקה**, אולם היכא דאיכא רמאי חלוקה זו איננה פשוטה וצריך לחפש הנהגה אחרת. **לר"י מיגש** ההנהגה הראויה היא **הסתלקות** של בית דין והשארת הממון ביד המוחזק, אולם ישנם מקרים שבהם בית דין לא יכולים להסתלק כגון היכא דיש דררא דממונא ושם הם צריכים להתערב ולחלק הממון. **הרשב"א** הבין שהכל תלוי בשאלה האם יש סיכוי שהאמת תוכל להתברר בעתיד, שאם כן בית דין יעדיף להסתלק ולהקפיא את המצב הנתון ואם לא בית דין יחפש הנהגה של חלוקה.